

УДК 327.5/.8(470:73)(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2022.1(306).3-7

Микола Сенченко,

директор Книжкової палати України, професор,

e-mail: director@ukrbook.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7445-5185>

Велика гра: протистояння Росії та США

У статті неупереджено розглянуто ситуацію протистояння між США та Російською Федерацією. Наголошено, що попри санкції економіка Росії розвивається доволі енергійно, тоді як економіка України перебуває в кризовому стані. Поява у РФ новітньої гіперзвукової й іншої зброї дає їй можливість диктувати умови США та НАТО. Зважаючи на ці тенденції, Україні варто звернути увагу на нові геополітичні реалії й змінити тактику зовнішньої та внутрішньої політики.

Ключові слова: економіка Росії; "кольорова революція"; російські військові бази; США; НАТО

У середині ХХ ст. світова спільнота вперше замислилася над тим, що механізми масштабного управління народами насправді існують. Наступними десятиліттями соціальна інженерія досягла такого рівня, що стала активно ширитися планетою, а на початку ХХІ ст. перетворилася на буденний факт. Людина, яка сьогодні навіть не цікавиться політикою, чудово розуміє, що майже всі рукотворні протести й революції від України до Венесуели організовано за схожим сценарієм.

Передусім у соціум вкидають соціальні віруси, потім формують гасла й потрібні словоформи, а за певний час за допомогою яскравих медіакартинок вибудовують опозицію та скуповують народ. Вірусні міфи в зазначеному контексті — вагомий інструмент загальної історії. Допоки ситуація в Україні влаштовувала Захід, зазначений сценарій на її теренах не застосовували — Вашингтон вилучив Київ із глобальних розкладів, гадаючи, що тут у нього все під контролем.

Проте варто було процесу налагодження відносин із Російською Федерацією відновитися, як із 2000-х рр. миттєво розпочалося вкидання гасел на кшталт "Кучму геть!", набула розголосу справа Гонгадзе, з'явилися й інші методи дестабілізації ситуації в Україні. Деструктивні заклики тиражувала не лише ліберальна преса й не одна лише несистемна опозиція, їх активно насаджували в голови людей опозиційні представники від парламентських фракцій і з боку радикальних сил. Одразу стало зрозуміло, наскільки величезною була частина п'ятої колони й наскільки широко вона не бажала зміцнення держави.

Після Революції гідності вітчизняні засоби масової інформації повсякчас нав'язували суспільству думку про те, що санкції незабаром знищать економіку Росії.

Що ж насправді відбувається в Російській Федерації? Так, 2014 р. під тиском санкцій у Росії було введено в дію 237 об'єктів виробництва великого масштабу, що становило майже 1 об'єкт на кожні 1,5 доби. Причому йшлося не про корпуси зберігання продукції чи порожні склади, а винятково про виробничі підприємства мінімальною вартістю 740 млн руб. (10 млн євро). Важливо врахувати й те, що 120 із них було побудовано з нуля. Проте ключовим аргументом у розвінчанні міфу, що санкції знищують економіку Росії, є постійна позитивна динаміка, а не одноразова статистика. Для цього ідеально підійде 2015-й — рік нібито "розірваної в клапті російської економіки". У той період було введено в дію рекордних 287 нових об'єктів, що, як не складно обчислити, становить 1 виробництво на 1,27 доби, тобто швидкість введення виробництв 2015 р. у порівнянні з 2014-м суттєво зросла.

Отже, всупереч закидам українських політиків про те, що санкції зруйнують російську економіку, остання швидко адаптувалася до змін, розпочала виробляти свої товари, вести імпортозаміщення, наповнювати реальний сектор власними грошима й уже 2018 р. повторила рекорд. За підсумками того року, в дію було введено 278 нових виробництв у різних галузях, а загальна сума інвестицій становила 369 млрд руб. Отже, до 2019 р. колишню динаміку було відновлено, а переламати ситуацію із санкціями та знову повернутися до ударних темпів країні вдалося в умовах жорстких фінансових обмежень і зовнішнього тиску з боку західних країн.

Частина вкладень у закордонну економіку країна спромоглася компенсувати, відмовившись входити в нав'язувану Вашингтоном самоізоляцію, ще частину було "запропоновано" інвестувати великому бізнесу, що повертає в Росію

капітали під страхом англосакського натиску. Проте значний відсоток коштів склали внутрішні вливання — приватні, державні й державно-приватні. Цей факт цілковито розвінчує міф про те, що Росія нібито не інвестує у свою економіку та тільки накопичує, не даючи країні продишу.

Щодо системності зазначеної діяльності, то її динаміка така: від 2013 до 2017 р. у Росії побудовано й введено в дію 1203 виробництва, тобто нові заводи та цехи майже в усіх галузях реального сектору. І це при тому, що наведені показники не охоплюють підприємств оборонного комплексу, інфраструктурних громадських проєктів та інших найбільших об'єктів, завдяки яким поступово відроджується країна, як-от федеральні дороги, мости, житло, телекомунікації, порти, аеропорти тощо. Отже, міф про те, що санкції, накладені на РФ, знищують її економіку, не витримує жодної критики та є цілком абсурдним. Спроби переконати людей в тому, що інфраструктура виробництва в Росії не розвивається, а держава живе завдяки одній лише радянській спадщині, безглузді.

Можливо, цю тезу можна було б застосувати до України чи колишньої РФ зривка 1990-х рр., але точно не до сучасної Росії. На період від 2018 до 2024 р. перед країною поставлено надзвичайно амбітні завдання. Починаючи від космосу з ракетами надважкого класу, новими носіями, пілотованими польотами на Місяць, власною космічною станцією (над створенням якої вже працює "Роскосмос"), а також другою чергою космодрому "Східний" вартістю 238 млрд руб., і закінчуючи розвитком туристично-рекреаційного кластера дитячого відпочинку.

У поточний період йдеться не лише про відновлення виробництва в країні, а й про майбутнє, громадський добробут. Зокрема, це проєкти китайсько-монголо-російського економічного коридору, що передбачають об'єднання Шовкового шляху, монгольської ідеї "степового" маршруту й реалізацію РФ трансєвразійського коридору. Причому це не лише транспортна артерія, а проєкт, будівництво якого тісно пов'язано з паралельним розвитком прилеглих територій.

Загалом, зрозуміти, що Росія завершила етап критичного відновлення й тепер набирає потужності, не важко. Це підтверджують масштабні проєкти, які в період виживання зазвичай не розпочинають. Наприклад, уперше за десятиліття на корабельнях закладено сучасні науково-дослідні судна, що мають вивчати шельф і природні багатства Світового океану; одразу в 15 суб'єктах Федерації створено науково-освітні центри,

покликані вперше після розпаду СРСР об'єднати всі рівні освіти, а також можливості наукових організацій, науково-дослідних інститутів і бізнесу, тобто забезпечити перетікання напрацьовань військового потенціалу в цивільне русло, а наукового — у комерційне.

Ці ознаки переконливо свідчать про новий етап розвитку держави, спрямований не на вигоду сьогодення, а на далеку перспективу.

До аналізу оборонної сфери братися й зовсім недоцільно, оскільки занадто величезний для опису нагромаджено потенціал. Проте слід зауважити, що кадри, знання, компетенції та матеріали, які під час розроблення унікальних засобів здобула країна, використовуватимуть також в інтересах цивільних сфер, для розвитку суспільства.

Список великих проєктів, реалізованих державою минулими роками, вже налічує тисячі одиниць. Сотні з них втілять у життя впродовж року, інші вводитимуть в дію до 2030-х рр.

Шкода, що інформування українців у цій сфері ведеться вкрай незадовільно. Зважаючи на це, наше суспільство відкрито для ворожої пропаганди та іноді просто не знає про масштаби досягнень на тлі акцентованих проблем, через що, ймовірно, міфи про російську "дійсність", як і раніше, існують і ширяться світом. Циркулюють вкидання зі списком закритих, а не відкритих виробництв. Вигадка про те, що в Росії "нічого не будується", ще знаходить вдячного читача, водночас безсумнівним є факт, що країна невпинно рухається вперед.

Караван російського відродження справді набирає швидкості, про що свідчить нещодавній ультиматум Федерації США та НАТО, який має певне підґрунтя.

У чому воно полягає?

Варто нагадати, що останніми роками стало цілком зрозуміло: епоха однополярного світу минула. Гегемонія США похитнулася, й нині Китайська Народна Республіка (КНР) становить серйозну конкуренцію американській економіці. З появою нових видів зброї Російська Федерація змушує Сполучені Штати замислитися про власну безпеку. Особливу загрозу для Америки становить стратегічне об'єднання Росії та КНР, що рухаються до статусу наддержав. Москва неодноразово загаяла Вашингтон у пат у військовій і геополітичній площинах, а віднедавна до економічного сегмента протистояння долучився й Пекін.

Інакше кажучи, багатополарний світ не просто можливий, а вже стає реальністю сьогодення. І що динамічніший цей процес, то більше

у світі з'являється громадян, які коливаються, хоча раніше були в геополітичному таборі США. Як наслідок, зазнають трансформації навіть звичні речі. Якщо кілька років тому нікому й на думку не спало б, що російські військові об'єкти розміщуватимуть за кордоном, то тепер це очевидний факт.

Поява в Росії перших у світі зразків новітньої стратегічної гіперзвукової зброї, підводних безпілотних апаратів, крилатих ракет з ядерним двигуном змусила Вашингтон вийти з договорів, що зв'язували американських стратегів. Причина була простою: оточити Росію позиційними районами протиракетної оборони (ПРО), разом із концепцією миттєвого обеззбройного удару. Обидві стратегії зазнали поразки. Більше того, Москва раптом вирвалася на кілька кроків уперед. У результаті США, у звичній для себе манері, вирішили розмістити стратегічну зброю на території європейських "союзників" і, вийшовши з Договору про ліквідацію ракет середньої та малої дальності (ДРСМД), зробити з Європейського Союзу (ЄС) живий щит. Ці кроки змусили Кремль замислитися про винесення своєї зброї на периферію, адже, як зазначив у своєму посланні президент В. Путін, у разі агресії Заходу з території Європи відповідь дістануть особисто США. А для цього Москві потрібно розмістити ракети й на зовнішніх рубежах.

Ця стратегія має доволі серйозне підґрунтя. Нещодавно Росія не лише взялася за відновлення старих військових баз, утрачених після розпаду Радянського Союзу, а й намагається домовитися з іншими країнами про відкриття нових. Сьогодні майже всі діючі опорні пункти Росії зосереджено вздовж її кордонів. Це п'ять держав Організації договору про колективну безпеку (ОДКБ): Казахстан, Киргизстан, Таджикистан, Білорусь і Вірменія, а також три республіки, які підтримує Москва: Південна Осетія, Абхазія та Придністров'я. Не випадково в Казахстані відбулася чергова "революція", придушена військами країн, що входять до ОДКБ. Винятком є тільки Сирійська Арабська Республіка (САР), що стала найважливішим пунктом для російської армії та флоту, винесеним далеко за межі РФ. Саме військові бази в САР повністю убезпечили країну від вірогідної агресії з південного флангу НАТО.

Проте чи досить цього? Велике питання.

З урахуванням сучасних подій у світі багато "радянських" баз можуть з'явитися знову, а присутність Росії пошириться одразу на три континенти.

1. Венесуела. Це одна з перших країн-президентів на розміщення російських ракет. За

останні десятиліття з'ясувалося, що нібито "випадкові" опозиційні рухи, революції та перевороти в Латинській Америці виявилися ретельно спланованими. Події навколо президента Н. Мадуро й американської креатури Х. Гуайдо доволі промовисті. У 2009 р. попередник нинішнього лідера У. Чавес запропонував В. Путіну розмістити у своїй країні військову базу для далекої авіації Росії. І якщо тоді РФ мала певні перешкоди, то тепер ситуація змінилася. Зрозуміли це і в Білому домі. Отже, якщо Москва та Пекін й надалі зможуть стримувати ситуацію в Каракасі від американських дій, вірогідність появи там російських військових об'єктів різко зросте.

2. Нікарагуа. Другою країною Латинської Америки, де РФ може розмістити ракети, є Нікарагуа. Д. Ортега, як ніхто інший, пам'ятає історію відносин його держави та Росії. Саме Москва свого часу допомогла нікарагуанському лідерові утримати країну під контролем, тоді як США, навпаки, усіма силами підтримували військових бунтівників, які намагалися повсюдно створити хаос. Тепер інтереси Китайської Народної Республіки щодо прокладення Нікарагуанського каналу роблять територію цієї держави прямим кандидатом на відкриття російських військових баз. У нинішній ситуації цей крок, очевидно, вкрай вигідний і для РФ.

3. Куба. Волелюбну Кубу утримує від зміни табору лише те, що раніше країна мала сумний досвід зради Радянського Союзу, а крім того, у США немає гідних альтернатив. Тепер же, коли маятник балансу гойднувся, а гегемон продовжує слабшати, військові об'єкти авіації та флоту РФ у перспективі можуть повернутися і в цю державу.

4. Лівія. Опорний пункт Росії в Лівії — уже не просто теорія. Москву давно закликає до цього кроку офіційний представник лівійської національної армії, фельдмаршал Х. Хафтар. Свідченням цьому є й новина про те, що Лівійська народна армія (ЛНА) на чолі зі своїм керманічем нині майже повністю контролює країну, тоді як кілька років тому під орудою ЛНА перебувало лише чверть занедбаних районів. Зрозуміло, Захід не визнає лівійського лідера й називає його креатурою Москви, та які б слова не вживали щодо Х. Хафтара, саме він концентрує у своїх руках реальну владу в Лівії, а отже й можливості для розміщення російської бази.

5. Судан. Президент Судану О. Башир нещодавно особисто обговорював із С. Шойгу та В. Путіним офіційну пропозицію щодо розташування військової бази РФ на березі Червоного моря. Враховуючи таке прозоре послання влади,

Хартум по праву може стати ще однією столицею в черзі претендентів на російську присутність.

6. Центральноафриканська Республіка (ЦАР). Ця країна теж не заперечує проти розміщення російської бази на своїй території. І не випадково західні ЗМІ так завзято обговорюють зростання військової присутності Москви в ЦАР. Враховуючи, як багато інтересів європейських і американських транснаціональних корпорацій там переплетено та наскільки нещадно вони експлуатують народ і ресурси, місце для розташування військових об'єктів РФ не довелося б довго шукати. Особливо після того, як міністр оборони ЦАР і С. Шойгу 2018 р. підписали спільний меморандум про військово-технічну співпрацю.

7. М'янма. Спостерігаючи події, що відбуваються в М'янмі — багатостраждальній країні азійського регіону, слід зауважити, що тут, у колишній Бірмі, уже активно працюють російські військові фахівці. У країні й досі є склади радянської зброї, колишні об'єкти військових баз СРСР, а також експлуатується чимало російської армійської техніки.

8. В'єтнам. Ще 17 травня 2016 р. посол В'єтнаму в Росії Н. Т. Шон заявив, що його країна не заперечує проти повернення Росії колишньої військової бази СРСР в Камрані. Хоча в радянський період її називали скромною аббревіатурою ПМТЗ ВМФ (пункт матеріально-технічного забезпечення військово-морського флоту), насправді це потужна військово-морська інфраструктура, розрахована на контингент, що дає змогу Тихоокеанському флоту контролювати весь Індійський океан і південну частину Тихого.

9. Мексика. "Великий мур" імені Трампа, що його мали звести вздовж усієї території Мексики на кордоні зі США, стрімко прискорив процеси відторгнення Мехіко від Вашингтона. Новий уряд, що прийшов до влади 2018 р., завзято кинувся шукати нові альтернативи. На цьому тлі присутність третіх країн на своїй території підтримує й населення, що важко зрозуміти Білому дому. Показово, але саме Мексика першою серед країн Латинської Америки відмовилася визнавати проамериканського опозиційного "лідера" Венесуели Х. Гуайдо, тоді як раніше завжди слідувала у фарватері Вашингтона.

10. Болівія. Президенти Росії та Болівії давно перебувають у дружніх стосунках, а враховуючи, що країна, як і Венесуела, боліваріанська, то й вона, у разі потреби, погодиться на розміщення авіабази Росії на своїй території.

11. Еквадор. Боліваріанський Еквадор стоїть в одному ряду з Каракасом. Москва розглядає

його як одного з важливих стратегічних партнерів у Латинській Америці, для чого є всі підстави. Еквадор пов'язаний із Росією в багатьох напрямках: від торговельно-економічної сфери, гідро- й електроенергетики, сільського господарства, нафтогазової та атомної галузей до військового простору. На початку 2000-х рр. у спільних документах було зазначено, що співпраця двох країн не має на меті створення військового союзу, проте сьогодні багато чого змінилося. Спостерігаючи за подіями навколо Еквадору, лідери й країни усвідомили, що їм теж може знадобитися термінова допомога, а від США в сучасному світі здатна захистити лише Москва.

12. Гаїті. Місцеве населення Республіки Гаїті від 2018 р. наполегливо звертається до Росії з проханням захистити від американців. Вашингтон усіляко підтримує місцевого маріонеткового диктатора й зазвичай не звертає увагу на його свавілля щодо народу. Необачність такого рішення було продемонстровано Заходу 21 лютого 2019 р. Саме тоді під час масштабних антиурядових протестів із вимогою відставки проамериканського президента Ж. Моїза мітингувальники крокували вулицями, скандуючи гасла, звернені до Росії. Активісти тримали портрети Путіна й спалювали американські прапори. Якщо США не зможе протегувати диктаторові Гаїті й надалі, а нещодавнє захоплення американських приватних військових компаній (ПВК) на місці злочину виявилось невідповідним, питання розміщення на острові російських баз також стане актуальним.

13. Сейшельські острови. Російські військові кораблі регулярно заходять до острівної держави для поповнення запасів. Однак, окрім цього, РФ на Сейшелах шанують за те, що 1981 р. саме Москва зашкодила південноафриканським військовослужбовцям здійснити державний переворот. Отже, в нинішній напруженій ситуації у світі розташування російських військових об'єктів, ймовірно, відбудеться і в Східній Африці.

14. Єгипет. У сусідньому з Лівією Єгипті місцеві військові регулярно проводять спільні з Росією навчання, укладають важливі державні угоди, ведуть об'єднану боротьбу з тероризмом і не припиняють відомчого обміну на рівні спеціальних служб. Ці факти також спонукають до певних роздумів, враховуючи те, що РФ розпочала переговори з Каїром про оренду радянської військової бази в м. Сіді-Баррані ще 2016 р., а для США й досі актуальна ідея нового перевороту [1].

Підсумовуючи, варто зазначити, що сьогодні ситуація у світі є такою, що дедалі більше країн

усвідомлюють справжню роль Москви у збереженні світового балансу. Варто було Росії продемонструвати силу зовні, при цьому використовуючи її на благо, як народилася нова геополітична альтернатива. РФ наочно продемонструвала, що здатна не лише стати стабілізаційним чинником у будь-якій точці світу, а й нівелювати західні проекти хаотизації в певному регіоні. Більше того, Москва тримає своє слово, що в сучасній політиці надзвичайно вагомий аргумент на користь РФ.

Охочі отримати захист від агресивних дій США вже багато років вишиковуються в довгу чергу до Кремля, проте новий етап міжнародних відносин також припускає безпосереднє запрошення Росії до себе в країну.

Чи буде Російська Федерація розміщувати військові об'єкти за кордоном, чи ні, покаже час. Багато в чому це залежить від позиції США, НАТО, ЄС та України. Сьогодні принципово важливо знати, що такі плацдарми існують і потенційно готові прийняти російський захист.

Список використаної літератури

1. Хубиев Р. 14 стран мира могут стать плацдармами для размещения военных баз России / Руслан Хубиев // ИА REGNUM. — Режим доступа: <https://regnum.ru/news/polit/2579274.html>. — Загл. с экрана.

Mykola Senchenko,

Director of the Book Chamber of Ukraine, Professor

The big game: the confrontation between Russia and the United States

The article impartially considers the situation of confrontation between the United States and the Russian Federation. It was stressed that despite the sanctions, Russia's economy is developing quite vigorously, while Ukraine's economy is in crisis. The appearance of the latest hypersonic and other weapons in Russia gives it the opportunity to dictate its terms to the United States and NATO. Given these trends, Ukraine should pay attention to new geopolitical realities and change the tactics of foreign and domestic policy.

Keywords: Russian economy; "color revolution"; Russian military bases; USA; NATO

References

1. Hubiev R. (2019). *14 stran mira mogut stat placdarmami dlya razmesheniya voennyh baz Rossii*. IA REGNUM, [online]. Available at: <https://regnum.ru/news/polit/2579274.html>.

Надійшла до редакції 19 січня 2022 року

КНИГОЗНАВСТВО. ВИДАВНИЧА СПРАВА

УДК 028.01/2(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2022.1(306).7-16

Лариса Мильченко,

старший науковий співробітник

відділу моніторингу засобів масової інформації

Книжкової палати України,

e-mail: svirel.34@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5905-077X>

Вторинна неграмотність — наслідок кризи читання

Серед тих світів, які не подаровані людині природою, а створені з матеріалів його власного духу, світ книги — найбільший.

Герман Гессе

Статтю присвячено дослідженню кризи читання й поширенню вторинної неграмотності як її наслідку. Констатовано, що нині викликає значне занепокоєння виразна тенденція останніх років — втрата статусу престижності та виняткової ролі читання в житті суспільства.

Зауважено, що нині кризу читання спостерігаємо в усіх індустріально розвинених країнах, через що серед населення стала стрімко поширюватися вторинна неграмотність. Поява цього феномена призводить до низки негативних соціальних та економічних наслідків.

Розглянуто проблему читання нового покоління як соціальну проблему сучасного суспільства. Наголошено на значенні читання як базової компетентності молоді. Обґрунтовано потребу розроблення та створення спеціальних програм і проєктів для мотивації дитячого читання. Здійснено аналіз досвіду реалізації низки проєктів із підтримки читання в розвинених країнах світу. Зокрема, висвітлено практичні аспекти розв'язання